

Tuleň obecný (*Phoca vitulina*) a jeho chov v Zoo Ústí nad Labem

Bc. Tomáš ANDĚL

Mezi návštěvnicky nejatraktivnější chovance všech zoologických zahrad bezesporu patří zástupci čeledi tuleňovitých. Ta v současné době zahrnuje 10 rodů, z čehož je 8 rodů tzv. „pravých tuleňů“, a dále rypouše a čepcola. Počet současně žijících druhů klesl na 18, tuleň havajský (*Monachus tropicalis*) byl s největší pravděpodobností vyhuben kolem roku 1950.

V průběhu evoluce se u tuleňů vyvíjela celá řada adaptací na život ve vodě. Patří mezi ně zejména dokonale aerodynamický tvar těla, končetiny přetřansformované do ploutví, uzavíratelné zvukovody a mnoho dalších. Většinu času tráví tuleni ve vodě, kde si obstarávají potravu. Ta je z převážné části tvořena různými druhy ryb, hlavonožci a příležitostně i korýši a měkkýši. Periodicky se vracejí na pevninu či ledové kry, kde odpočívají, i když spát dovedou i ve vodě. V období rozmnožování se shromažďují do početných kolonií na plážích, kde rodí a vychovávají svá mláďata. Tulení mléko je vysoce výživné, obsahuje až 50% tuku a mláďata po něm velmi rychle rostou a nabírají na hmotnosti. Silná vrstva podkožního tuku jim slouží nejen jako výborná tepelná izolace, ale zároveň chrání tuleně před hydrostatickým tlakem ve velkých hloubkách, kam se potápí. Běžná hloubka ponoru je 100–200 m s dobou trvání cca 30 min. na jedno nadechnutí. Jako rekordní je zaznamenáno ponoření samice rypouše sloního do hloubky 1.600 m s délkou potopení 2 hodiny na jedno nadechnutí. Tepová frekvence se při takovém ponoru sníží na pouhých 10 tepů/min., normální stav se pohybuje kolem 150 tepů/min. Při plavání dosahují tuleni rychlosti mezi 22–37 km/h a tuleň krabožravý je schopen dosáhnout rychlosti 25 km/h i při pohybu na ledě. V závislosti na druhu dorůstají tuleni délky od 1,2 m do 6 m, přičemž dosahují hmotnosti od 65 kg do 350 kg. Výrazný pohlavní dimorfismus se vyskytuje u rypouše a čepcola, kde jsou samice mnohonásobně menší než samci. Z celkového počtu osmnácti druhů čeledi tuleňovitých jsou v evropských zoologických zahradách chováni zástupci tří druhů, a to tuleň bajkalský (*Phoca sibirica*) – endemit bajkalského jezera, jehož populace se odhaduje na 60.000–70.000 jedinců. Dalším druhem je tuleň kuželozubý (*Halichoerus grypus*), kterého chová nedaleký Podkrušnohorský zoopark v Chomutově a jeho populační stav se odhaduje na cca 300.000 jedinců ve volné přírodě. Posledním druhem je tuleň obecný (*Phoca vitulina*), který je v ČR chován v Zoo Ústí nad Labem a v Zoo Jihlava a se svými až 500.000 volně žijících jedinců představuje nejrozšířenější druh mezi všemi ploutvonožci.

Tuleň obecný (*Phoca vitulina*) patří mezi menší druhy tzv. pravých tuleňů. Samci dorůstají do velikosti 150–180 cm při hmotnosti od 55–105 kg a pohlavně dospívají mezi 4–5 rokem života. Samice jsou menší a dospívají mezi 3–4 rokem. Dožívají se 25–35 let a denně spotřebují potravu rovnající se 6–8 % jejich tělesné hmotnosti. Obývají pobřežní oblasti celé severní polokoule a tvoří pět samostatných poddruhů. Zbarvení jejich srsti je značně variabilní, od čistě šedé po šedohnědou s tmavými skvrnami. V přírodě rodí mláďata v době od začátku března do poloviny září, v závislosti na místě výskytu. Tuleň obecný je jediný druh tuleně, jehož mláďata plavou ihned po narození. Rodí se již se srstí dospělých (bez smáčivé podsady, která tepelně izoluje mláďata ostatních druhů tuleňů), hustou mláděcí srst s podsadou (lanugo) ztrácí ještě v děloze matky a jako tepelná izolace jim slouží zásoby podkožního tuku.

Počátek chovu těchto návštěvnicky atraktivních ploutvonožců v ústecké zoologické zahradě je datován dnem 13. 9. 2001, kdy byl z Tierparku Nordhorn v Německu dovezen mladý pár tuleňů tvořený ročním samcem Juniorem a stejně starou samicí Jenny. Ta však, bohužel, v květnu 2005 uhynula na vrozenou srdeční vadu během veterinárního zákroku. Ještě téhož měsíce se podařilo Juniora dopárovat mladou, roční samicí, kterou jsme tentokrát dovezli

z dánské zoo v Odense. Mary, jak se mladá samice jmenuje, tak od této doby tvoří s Juniorem náš současný pár.

Vzhledem k tomu, že oba naši tuleni již dosáhli pohlavní dospělosti, věnovali jsme ve zvýšené míře pozornost jejich chování. Bohužel jsme neměli dostatek štěstí a očekávané páření jsme u našeho páru nepozorovali. Skutečnost, že k páření došlo v době, kdy byla zvířata bez dozoru se ale vyloučit nedala, proto jsme s eventuální březostí samice počítali. Již v průběhu měsíce května byla patrná určitá změna proporcí jejího těla, zejména zakulacení zadní části. Pomocný indikátor předpokládané březosti byl i stále narůstající apetit šestileté samice a od druhé poloviny června začínalo být patrné mírné zduření jejích bradavek.

V této době již byla Mary každodenně důkladně monitorována. V ranních hodinách dne 23. 7. 2010 byla u samice zaznamenána podstatná změna v chování projevující se zejména narůstajícím neklidem a zrychleným, nepravidelným dýcháním. V této chvíli již nebylo o blížícím se porodu pochyb. Abychom zajistili pro samici potřebný klid, uzavřeli jsme pro veřejnost okolí tuliního bazénu a s napětím očekávali běh věcí příštích. Toužebně očekávaný a historicky první porod tuleně obecného v České republice na sebe nenechal dlouho čekat. Ve 12:14 hod. byl spatřen plodový obal a samice se začala přesouvat dál od vody na travnatou pláž, kde za necelé tři minuty později porodila své první mládě. Samotné vypuzení mláděte bylo otázkou okamžiku a netrvalo déle než několik vteřin. Necelých deset minut po porodu se začalo mládě nesměle ozývat a navazovat kontakt se svou matkou. Po několikaminutovém vzájemném očíhávání mládě usnulo a dalších dvacet minut bez hnutí odpočívalo.

Za hodinu po porodu již bylo i s matkou ve vodě. Bohužel, vysoký a strmý břeh bazénu mu neumožňoval vylézt z vody, proto bylo po několika marných pokusech o jeho zdolání vyloveno a přeneseno na souš, kde si zalezlo mezi kameny a spokojeně usnulo. Samice nějakou dobu odpočívala v blízkosti svého prvorozeného potomka a nepřetržitě sledovala okolí, případně odháněla zvědavého samce, který se, zatím marně, snažil prohlédnout nového obyvatele tuliní expozice. Mládě unavené svým prvním hodinovým pobytem ve vodě spalo téměř nepřetržitě až do 18:00 hod., kdy se začalo nesmělými zvukovými projevy dožadovat kontaktu se svou matkou. Ta si okamžitě lehla vedle na bok a nastavila tak mláděti břicho. Po patnáctiminutovém hledání se mládě konečně přisálo a my jsme tak mohli pozorovat první krmení, které s malými přestávkami trvalo téměř půl hodiny. Po úspěšném nakrmení následoval spánek a krátce po 21:00 hod. další „plavecký trénink“. Nutno poznamenat, že první pokusy tuliního mláděte o plavání ani vzdáleně nepřipomínaly ladné pohyby jeho rodičů. Šlo spíše o nekoordinované záškuby celého těla. S každou další minutou strávenou ve vodě pod nepřetržitým dozorem své matky však rostla jistota a síla pohybů mláděte. Již v průběhu svého druhého pobytu ve vodě mládě zjistilo, že může odpočívat i na hladině a občas tak, stále bedlivě střežena matkou, pospávalo. Po dvouhodinovém plavání, deset minut po triadvacáté hodině, jsme pro první den ukončili jeho pobyt ve vodě. Vzhledem k pozdní hodině již nebylo na dění v bazénu pořádně vidět a protože se v něm mládě ještě dostatečně neorientovalo, raději jsme je opět vylovili podběrákem a položili na souš, kam nás ihned následovala i Mary. Již pět minut po našem odchodu bylo slyšet hlasité sání a mlaskání sajícího mláděte, které se, poté co se dostatečně napilo, odebralo mezi kameny na souši a usnulo. V půl třetí ráno se několik minut marně snažilo najít matkou nabízenou bradavku a pak již spalo až do sedmé hodiny ranní, kdy si dopřálo vydatnou snídani. Čtyřadvacet hodin po porodu byla provedena kontrola zdravotního stavu mláděte a mladá samička, jak se při prohlídce zjistilo, byla zvážena. Její hmotnost činila 7,30 kg, což je standardní porodní hmotnost tohoto druhu. Po pěti dnech byla opět zvážena a téměř 1 kg hmotnostního přírůstku nám dával důvod k optimistickým vyhlídkám. I všechna další průběžná vážení kopírovala křivku hmotnostních přírůstků mláďat tuleňů obecných, samička k nemalé radosti zaměstnanců i návštěvníků zoo nadále prosperovala, a jelikož již po třech dnech zvládala sama bez problémů vylézt na souš, byl ukončen její nepřetržitý monitoring. Život našich

tuleňů v několika následujících týdnech by se dal bez nadsázky popsat jako bezproblémový až idylický a my jsme se připravovali na odstavení tuliního mláděte od výživného mateřského mléka a jeho přechod na tuhou stravu.

Ve dnech 23. – 24. 9. 2010 pořádala naše zoo každoroční setkání členů odborné komise UCSZOO pro chov ploutvonožců. Přestávky v průběhu zasedání trávili všichni členové komise u tuliního bazénu a se zaujetím pozorovali tříměsíční mládě, které si spokojeně hraje se svou matkou. Jako blesk z čistého nebe tak zapůsobil náhlý a nečekaný úhyn mláděte o pět dní později. Ještě téhož dne byla na SVS v Praze provedena pitva, která jako jednoznačnou příčinu úhynu stanovila hydrocefalus, tedy vnitřní otok mozku. Zda bylo onemocnění podmíněno genetickou predispozicí, či nastalo jako důsledek bakteriální infekce se bohužel nepodařilo jednoznačně určit.

Práce v zoologické zahradě není zdaleka jen idylická a radost přinášející, byť se to tak může při pohledu zvenčí jevit. Kromě radosti ze zdařilých odchovů přináší i chvíle smutku a zklamání. V takovýchto případech nezbyvá než zvednout hlavu a pokusit se i z neúspěchu vytěžit maximum možných poznatků a zkušeností. Jen tak je možné dál rozvíjet zahradu k plné spokojenosti všech návštěvníků, zaměstnanců a v neposlední řadě i chovaných zvířat.